

УДК 738 (477.85/.87+83) «19»

Олександра **Кушнір**

кандидат мистецтвознавства,
завідувач відділу художньої кераміки
Косівського інституту прикладного
та декоративного мистецтва Львів-
ської національної академії мистецтв

Роль відділу художньої кераміки Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва у збереженні й розвитку традицій виготовлення та декорування народної кераміки Гуцульщини

Анотація. У статті відображено віхи становлення та функціонування відділу художньої кераміки у косівському мистецькому навчальному закладі. Головну увагу приділено концепції відділу та творчості викладачів.

Ключові слова: мистецький навчальний заклад, кераміка, викладач, випускник.

Від часу свого створення, функціонування відділу художньої кераміки в Косівському мистецькому навчальному закладі, і особливо нині викликає, чимало дискусій. Спершу він був доцільним, бо готував професійних керамістів, більшість з яких або продовжували свою освіту в інших закладах і нарощували професіоналізм далі, або поповнювали лави працівників керамічних цехів, фабрик і заводів України, яких до 1990-х років було чимало. З часу загострення у 1990-х роках економічної та соціальної кризової ситуації, яка загалом не розв'язалася і до сьогодні низка заводів, керамічних цехів і фабрик припинили своє існування, відповідно і потреба у фахівцях суттєво зменшилася. Тож у пропонуваному дослідженні ми взяли відповіді на питання — чи підтвердив свою роль, з якою почав функціонувати відділ художньої кераміки, і якою вона є у сьогоденні. Вивчення дослідницьких праць на тему виникнення, становлення та існування

відділу художньої кераміки свідчить про поверхневе зацікавлення і вибірковий характер досліджень, що не дає змоги окреслити загальну картину ролі відділу художньої кераміки косівського навчального мистецького закладу у збереженні й розвитку традицій виготовлення та декорування народної кераміки Гуцульщини. Поверхневі та побіжні відомості знаходимо у працях О. Соломченка [1], М. Гринюк [2], І. Сакович [3], М. Іванчук [4], К. Сусак [5], Г. Колоса [6], Ю. Лашука [7], О. Слободяна [8]. Ці матеріали стали основою для написання дослідження, проте стержнем були польові дослідження, розповіді викладачів та випускників відділу художньої кераміки. Збереження та розвиток традицій косівської народної кераміки в другій половині ХХ ст. тісно пов'язані з відкриттям 1959 р. відділу художньої кераміки в заснованому 1944 р. КУПМ [1, с. 42], хоча професійних художників інших галузей народного мистецтва Косова вже готували понад 60 років, адже 1882 р. була започаткована ткацька промислова школа, від 1939 р. — Промислова школа гуцульського мистецтва Михайла Куриленка. У навчальному закладі навчали студентів на трьох відділах — ткацтво, вишивка та деревообробництво. 1944 р. на основі цієї школи було створено КУПМ, першим директором якого протягом року був Микола Гулейчук, а від 1945 р. — Олексій Соломченко. Професійних керамістів почали готувати тільки від 1959 р. [2, с. 36]. Відкриття відділу художньої кераміки — непересічне явище в системі мистецької освіти, адже від моменту його першого випуску молоді художники почали активно впливати на художні якості косівської кераміки. Поруч з народними майстрами вони збагатили й форми виробів, розширили асортимент, збагатили декор. Художникам-професіоналам надавалася важлива роль — «впроваджувати в життя сучасного мистецтва кращі здобутки багатьох поколінь митців з народу» [3, с. 6]. Новостворений відділ мав на меті підготувати художників-керамістів, які б стали новою генерацією, підняли косівську кераміку на професійний рівень. Саме випускникам відділу художньої кераміки ми завдячуємо тим, що сучасна косівська кераміка остаточно не занепала, а збережена й активно продовжує розвиватися.

Відділ художньої кераміки при КУПМ був відкритий з ініціативи О. Соломченка, який любив і цінував народне мистецтво Косівщини, зокрема народну косівську кераміку, зразки якої колекціонував, а згодом віддав для музею КУПМ, створеного ним

1945 р.. Від 1970 р. училище перейшло в підпорядкування Міністерства місцевої промисловості, змінивши при цьому статус — Косівський технікум народних художніх промислів імені В.І. Касіяна. Від 1989 р. нова зміна — Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва, а після акредитації 1995 р. заклад змінив свій статус на Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва імені В.І. Касіяна, 2000 р. — на Косівський державний інститут прикладного та декоративного мистецтва. Від цього часу в складі закладу почало функціонувати Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва. Таким чином, заклад почав випускати фахівців з трьома рівнями освіти — молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст. Від 2006 р. навчальний заклад підпорядковується Львівській національній академії мистецтв (Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв).

Спершу фахова підготовка студентів проводилася за програмою, складеною та затвердженою в Москві [4, с. 5]. У процесі становлення виробилися основні засади роботи відділу, сформувався педагогічний колектив з висококваліфікованих викладачів і майстрів народного мистецтва, професіоналів-художників [5, с. 5]. Навчальний процес був спрямований на оволодіння технікою обробки матеріалу, засвоєння законів композиції, вивчення народної кераміки Косівщини, зокрема, особливостей по черку окремих майстрів — Івана, Михайла та Йосипа Баранюків, Олекси Бахматюка, Петра Кошака, Павлини Цвілик [6, с. 53]. Навчальні дисципліни професійної майстерності художньої кераміки — композицію, роботу в матеріалі, технологію кераміки — у перші роки існування відділу викладали Геннадій Малявський, Іван Климко, Микола Дригалкін, Галина Крижанівська, подружжя Марія і Анатолій Курочки, Василь Аронець, Михайло Кікоть, Григорій Колос, Михайло Озерний. Вони не лише навчали студентів ремісничому оволодінню технологічними процесами (гончарна справа, ліплення, декорування), але й прищеплювали основи розуміння законів композиції та глибинної мудрості народного мистецтва. Згодом, від 1980-х років і до нині, увагу студентів почали скеровувати на пошуки стилістичних особливостей виробів, віднайдення унікальності в індивідуальній творчості та підпорядкування народних форм і оздоблення сучасним потребам декоративно-прикладного мистецтва [7, с. 123].

Звичайно, у формуванні творчості індивідуальності студента важливу роль відігравали педагоги, які, часто нехтуючи власною творчістю, усі свої сили скеровували на виховання високопрофесійних спеціалістів — художників-керамістів. Саме тому в перші роки після створення відділу спостерігаємо часту зміну викладачів, бо багато з них не хотіли відмовлятися від власної творчості.

Г. Малявський першого року викладав усі спеціальні дисципліни, а надалі (до кінця 1960-х рр.) — лише технологію кераміки і роботу в матеріалі. 1960 р. було запрошено Г. Крижанівську з Чернівців (викладала до 1963 р.), що навчала роботи в матеріалі та композиції. Вона активно впроваджувала в навчальний процес виготовлення виробів шляхом відливання шлікерною масою та відминання в гіпсових формах. Її студенти досконало володіли розписом. Цього самого року на посаду викладача роботи в матеріалі було запрошено М. Дригалкіна з Кут (викладав до 1966 р.), який передавав студентам свій досвід, отриманий у керамічному цеху с. Кути.

Від 1961 р. на відділі художньої кераміки обов'язки навчального майстра виконував М. Кікоть, який до того працював у керамічному цеху артілі ім. Т.Г. Шевченка [8, с. 3]. Високопрофесійне вміння виготовляти глиняний виріб з розумінням композиційних законів, досконалим володінням пластичних властивостей матеріалу, котрі він почерпнув у своїх наставників Михайла та Ганни Рощиб'юків, стали джерелом для навчання студентів. Майстер передавав усі вміння студентам, активно співпрацюючи з ними й таким чином показуючи приклад. Він навчав студентів просторового розуміння об'ємів пластики з використанням динамічних експресивних нюансів, необхідних для вираження теми. Майстер спрямовував увагу студентів на розуміння того, що декор повинен підпорядковуватися об'єму, формі, підкреслювати певний рух. У творчій роботі М. Кікоть продовжив виготовляти утилітарні вироби та пластику малих форм, яка завжди мала тематичний характер, захоплювала невимушеними динамічними формами, що виражені через узагальнені об'єми, підкреслені локальними плямами оздоблення [9, с. 56]. Творчий досвід М. Кікота мав позитивний вплив на творчість інших викладачів.

Від 1961-го по 1963 рр. на відділі художньої кераміки працювало подружжя Марії та Анатолія Курочок. Анатолій був на посаді лаборанта, Марія навчала працювати з матеріалом. Вони

давали студентам якісні практичні знання та вміння, почерпнуті з власного досвіду творчої праці у сфері кераміки, а також під час навчання в Київському училищі прикладного мистецтва. Це подружжя впродовж багатьох років працювало на Львівській кераміко-скульптурній фабриці, а твори Марії експонувалися в Україні, Росії та за межами тоді радянської України. Майстриня і тепер успішно виставляє свої твори на виставках у Львові та Києві.

Від 1963 р. викладачем роботи в матеріалі та композиції був І. Климко, який активно пропагував використання в навчальному процесі народних форм і декору косівської кераміки. Свою творчу кар'єру також згодом пов'язав з Львівською кераміко-скульптурною фабрикою.

В. Аронець був лаборантом відділу художньої кераміки від 1963 р., ще навчаючись на ньому. Кераміку як спеціальність обрав раніше, працюючи від 1957 р. у керамічному цеху артілі ім. Т.Г. Шевченка. 1966 р. він закінчив навчання і став навчальним майстром. Під час роботи у КУПМ постійно перебував у творчих пошуках. З одного боку, наслідував народні форми, а з іншого — намагався оволодіти іншими матеріалами та техніками, часто експериментуючи з ними [10, с. 145]. На початку 1970-х рр. В. Аронець почав працювати в керамічному цеху КХВК і, незважаючи на це, залишався постійним авторитетом для студентів і колег по роботі, багато з яких були його учнями.

1964 року, до Косова зі Львова приїхав Г. Колос. Влаштувавшись на роботу в КУПМ на відділ художньої кераміки, він почав передавати досвід формотворення та пластики львівських митців. Упродовж викладацької діяльності Г. Колос повністю присвятив себе студентам і творчості. Окрім того, під його керівництвом захистилося чимало дипломників, які нині продовжили роботу в сфері гончарства. Цей видатний педагог постійно створює високохудожні керамічні роботи, які вражають цікавими пластичними вирішеннями, оригінальною інтерпретацією. Улюбленим жанром Г. Колоса була тематична об'ємна пластика з використанням ліпленого оздоблення. Його виробам притаманні гармонійні об'єми, композиції, поєднання гладкого та фактурного тла. Інколи майстер вводив у свої твори колір, а інколи залишав їх теракотовими. Певний час, працюючи разом з М. Кікотем і В. Аронцем, у творах звертався до народної косівської техніки декорування.

До найкращих робіт Г. Колоса належать: «Відпочинок», «Полонинський вівчар», «Осінь», «Вітряний день». Характерною особливістю цих робіт є використання контрасту фактур. Наприклад, у творах «Осінь», «Відпочинок» автор використовує великі об'єми, на які наносить фактуру. Менші об'ємні поверхні митець не покривав фактурою, і вони чітко виділяються на офактурених площинах. Контраст, градація площин з фактурою і без фактури створюють цікаву композицію. В об'ємно-просторовій композиції «Полонинський вівчар» художник вирішує зв'язок людини та свійської тварини. Фігури вирішені контрастно за фактурою та об'ємами. Водночас художник акцентує на єдності всього суцього в природі. Рука на спині барана наче пригортає тварину, вказуючи на ту велику роль, яку вівчарство відіграє в житті гуцулів. Г. Колос понад 40 років віддавав свої знання та вміння студентам.

Від 1965 р., після закінчення КУПМ, викладачем на відділі художньої кераміки працював М. Озерний, навчаючи студентів пластичного ліплення та композиції. У своїх творах, виконаних під час викладання, майстер вмів синтезувати пластику з мальованим орнаментом [11, с. 122]. До найкращих творів кераміста належать об'ємні пластичні композиції «На полонині», «Основні заняття гуцулів», «Перемотка вовни».

Від 1974 р. на відділі художньої кераміки викладала А. Коб'юк, яка 1968 р. закінчила КУПМ, а 1974 р. — Львівський інститут прикладного та декоративного мистецтва. Викладаючи роботу в матеріалі та композицію, майстриня підготувала чимало відомих нині керамістів, які почерпнули в наставниці вміння створювати вироби на основі кращих традиційних творів косівських майстрів з відчуттям гармонії, знанням композиційних законів.

Від 1975-го по 1980 рр. роботу в матеріалі викладала Г. Хром'як, яка прищепила студентам добрі навички в гончарній справі та орнаментуванні, допомогла оволодіти ручним ліпленням. Протягом років, коли Г. Хром'як очолювала керамічні цехи артілі імені Т.Г. Шевченка і КХВК, вона сприяла в наданні відділу художньої кераміки можливості практичного вдосконалення умінь і навичок студентів під час навчальних практик на виробництвах, де вони працювали поруч з професіоналами [12, с. 20]. Від 2003-го до 2007 р. Г. Хром'як працювала на посаді завідувача лабораторії відділу, надаючи кваліфіковані консультації студентам з технологічних процесів виготовлення та декорування виробів.

1985 р., після закінчення відділу художньої кераміки КТН-ХП (1979 р.) і ЛДІПДМ (1985 р.), на відділі художньої кераміки почала викладати роботу в матеріалі та композицію М. Гринюк. Студентам вона прищеплювала вміння вводити народні традиції в контекст сучасних форм і орнаментів, що дуже важливо для розвитку українського декоративно-прикладного мистецтва й утвердження його в предметному середовищі в час глобалізаційних процесів, які нівелюють національні риси мистецтва. Тому у творчих роботах М. Гринюк використовує народні форми, але надає їм сучасного звучання, збагачуючи індивідуальним, переважно асиметричним орнаментом, у якому домінують виразні динамічні елементи, акцентуються пластичні, гнучкі лінії, графічність орнаментики та підтікання фарби з домінуванням зелених відтінків.

Від 1988 р., після закінчення відділу кераміки, на посаді завідувача майстерень працював І. Захарків, який також викладав роботу в матеріалі та композицію. У його творчих роботах особливо виразним є орнамент з абстрагованих і геометризованих форм переважно зооморфних зображень.

Від 1987 р. викладачем роботи в матеріалі був О. Чорний, який мав неперевершений талант прищеплювати студентам від перших днів навчання любов до гончарної справи.

Від 1994-го до 2001 рр. на відділі художньої кераміки працював Р. Кузеляк, який очолював лабораторію відділу, а також викладав роботу в матеріалі на першому та другому курсах. В лабораторії Р. Кузеляк часто експериментував з керамічними масами, фарбами, ангобами, поливами, а також спонукав до експериментів своїх учнів.

У 2000-х рр., коли відбулася реорганізація закладу, відділ поповнився молодими викладачами Олександром Кушніром (2002), Тарасом Гапеевим (2003), Віталієм Кушніром (2007), Віталієм Гриньківим (2012). Про високий професійний рівень випускників відділу художньої кераміки свідчить подальший творчий шлях кожного з них. У косівському мистецькому навчальному закладі їх не тільки навчили художнього ремесла, але й сформували національно свідомих громадян, які успішно втілюють у життя традиції гуцульського мистецтва.

В історії косівської кераміки другої половини ХХ ст. важливою подією став перший випуск професійних художників-керамістів

КУПМ 1964 р.. Відтоді захистилося близько 600 дипломників, значна частина з яких поруч з народними майстрами зберігали й розвивали народні традиції косівської кераміки, часто поєднуючи традицію з власними новаторськими ідеями. Саме завдяки випускникам відділу художньої кераміки нині народна косівська кераміка збережена й продовжує розвиватися.

Свідченням творчої активності викладачів, студентів і випускників відділу художньої кераміки є регулярна участь у регіональних, обласних і всеукраїнських виставках.

Від 2000 р. мистецька установа здобула статус вищого навчального закладу та перейменована в Косівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва, у межах якого існує КУПДМ. 2006 р. заклад було підпорядковано ЛНАМ. Це позитивно вплинуло на підготовку майбутніх керамістів. Ще більше скеровується увага на розвиток у студентів творчого начала, сучасного художнього мислення, апробацію нових технік і технологій та висвітлення у мистецьких творах актуальних проблем сьогодення. Проте основа, на якій формується майбутній митець, залишається незмінною. Джерелом натхнення кожного студента КІПДМ ЛНАМ залишається традиційне мистецтво Гуцульщини (використання народних гончарних форм, способів декорування, елементів і мотивів орнаментики). Свідченням цього є дипломні роботи випускників. Проте підготовка фахівців була б ще якіснішою, якби був вищий рівень інформаційної забезпеченості та матеріальної бази. Хотілося б, щоби наш уряд звернув нарешті увагу на стан народного мистецтва. Болючою темою є працевлаштування випускників. Ці питання провокують депресію і безнадію, пасивність студентів, що безумовно впливає і на навчальний процес, і на творчість митців.

Нині роль відділу художньої кераміки як ніколи є актуальною саме у збереженні традицій виготовлення косівської кераміки, у її популяризації, у заохоченні молоді — майбутнього нашої нації — шанувати та розвивати народне мистецтво, зокрема традиції формотворення та декорування косівської кераміки. Адже у нинішні кризові роки, коли мистецтву відводиться чи не найменше уваги, втратити цю самотню школу дуже легко.

Отже, протягом п'ятдесятирічного існування відділу художньої кераміки фаховим дисциплінам навчали двадцять викладачів, значна частина яких була випускниками цього закладу, до того ж творчо активними. Вони випустили близько 600 фахівців

цієї спеціальності, багато з яких і нині продовжують працювати за фахом. Діяльність відділу художньої кераміки безперечно робить великий внесок у розвиток косівської кераміки та художньої культури України, адже саме його випускники нині виконують головну роль у збереженні та розвитку національного декоративно-ужиткового мистецтва.

1. Соломченко О.Г. Народні таланти Прикарпаття : книга-альбом / О.Г. Соломченко. — К. : Мистецтво, 1969. — 159 с.
2. Гринюк М.М. Роль традицій в професійному мистецтві / Марія Миколаївна Гринюк // Мистецькі студії '02. — Косів : Писаний камінь, 2002. — С. 35-39.
3. Сакович І.В. Народні художні традиції в українській художній промисловості / І. В. Сакович. — К. : Наук. думка, 1975. — 181 с.
4. Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва. Кераміка 40 : каталог / [авт.-упоряд. Іванчук М. М., Коб'юк А. Д.]. — Косів : ККПДМ ім. В. І. Касіяна, 1999. — 24 с.
5. Сусак К.Р. Косівське училище прикладного та декоративного мистецтва : становлення фахової школи та перспективи розвитку / Катерина Сусак // Мистецькі студії '02. — Косів : Писаний камінь, 2002. — С. 4-9.
6. Колос Г.М. Питання стильового спрямування навчального процесу на відділі художньої кераміки Косівського коледжу імені В. І. Касіяна / Григорій Колос // Мистецькі студії '02. — Косів : Писаний камінь, 2002. — С. 51-54.
7. Лащук Ю.Ф. Вопрос подготовки кадров для народных художественных промыслов / Ю. Ф. Лащук // Проблемы народного искусства : [сб. статей]. — М. : Изобразительное искусство, 1982. — С. 113-123.
8. Виставка творів М.В. Кікота : каталог / [авт.-упоряд. М. І. Базак]. — Івано-Франківськ : Облполіграфвидав, 1983. — 24 с.
9. Іванчук М.М. Використання творчих здобутків Михайла Кікота в навчальному процесі / Марія Іванчук // Мистецькі студії '02. — Косів : Писаний камінь, 2002. — С. 55-59.
10. Пелипейко І. Косів : люди і долі. Краєзнавчий довідник / Ігор Пелипейко. — Косів : Писаний камінь, 2001. — 368 с.
11. Слободян О. Майстри косівського гончарства другої половини ХХ століття / Олег Слободян // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Львів, 2007. — Спецвипуск III. — С. 117-128.
12. Соломченко О.Г. Сучасні художні промисли Прикарпаття / О.Г. Соломченко. — К. : Знання, 1979. — 32 с.

ANNOTATION

Alexandra Kushnir. The role of the Department of Art Ceramics of Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts in the preservation and development of traditions of making and decorating ceramics Hutsul folk. The article shows the milestones of formation and functioning of the department of art ceramics in Kosovo's art school. Emphasis is given to the concept of love and creativity of teachers.

Keywords: art school, ceramics, teacher, graduate.

АННОТАЦИЯ

Александра Кушнір. Роль отдела художественной керамики Косовского института прикладного и декоративного искусства в сохранении и развитии традиций изготовления и декорирования народной керамики Гуцульщины. В статье отражены вехи становления и функционирования отдела художественной керамики в косовском художественном учебном заведении. Главное внимание уделено концепции отдела и творчества преподавателей.

Ключевые слова: художественное учебное заведение, керамика, преподаватель, выпускник.